

In een doodskist 'proefliggen' om praten over de dood uit te lokken

'Wat jolig begon, werd vaak een serieus gesprek'

Welke manieren zijn er te bedenken om het gesprek met jongeren over het levenseinde uit te lokken? Die vraag stond deze zomer centraal bij een onderzoek dat werd uitgevoerd op Lowlands. Tijdens dit grote muziekfestival, waar ieder jaar zo'n 60.000 vooral jonge bezoekers op afkomen, is ook altijd aandacht voor wetenschap. • *Martien Versteegh*

Erica Witkamp is lector bij Kenniscentrum Zorginnovatie van Hogeschool Rotterdam. Doris van der Smissen is junior onderzoeker Maatschappelijke gezondheidszorg van het Erasmus MC. Zij waren op Lowlands en werken aan dit onderzoek, waarvan de eerste resultaten deze maand bekend worden. Witkamp: 'Omdat we ook in de zorg merken dat het ter sprake brengen van het levenseinde nog steeds moeilijk is, zijn we op zoek naar nieuwe inzichten die kunnen helpen bij het tijdig praten over de dood. Als je dat pas op het laatste moment doet, in de laatste weken van iemands leven, is het meer beladen dan wanneer je erover praat als het nog niet zo dichtbij is. Lowlands bood een mooie kans om na te denken over creatieve gespreksingangen bij jongeren.'

Bucketlist-wensen > In De Dooie Hoek, zoals het festivalonderdeel heette, konden bezoekers wensen invullen op de *Before I Die Wall* van Bureau Morbidee, zogenaamde Bucketlist-wensen. Er werd ze verder gevraagd na te denken over de muziek die ze tijdens hun afscheid zouden willen laten horen. Ook kregen ze een vragenlijst voorgelegd over hun digitale nalatenschap. Witkamp: 'Je zou je kunnen voorstellen dat bijvoorbeeld het praten over je digitale nalatenschap een handig gespreksmiddel is om het onderwerp van het levenseinde aan te kaarten. Mij viel op dat veel mensen zich nog nooit hadden afgevraagd wat er met hun digitale leven gebeurt, als ze komen te overlijden.' Dat is opvallend te noemen, want het aantal mensen op social media blijft groeien, van jong tot oud, net als het aantal digitale apparaten. Wat gebeurt er met die accounts als je er niet meer bent? En alle foto's op je telefoon? Of digitale abonnementen? Kan iemand daar nog bij? Deze en andere vragen werden voorgelegd aan de ongeveer 540 mensen die deelnamen aan het onderzoek.

Virtuele kloon > Het gebeurt regelmatig dat iemand die allang is overleden, nog voorbijkomt op Facebook of LinkedIn. Dat kan confronterend zijn voor nabestaanden. Witkamp beaamt dat er eigenlijk nog maar weinig geregeld is op dat vlak. 'De onderzoeksgroep houdt zich bezig met zorg en besluitvorming rondom het levenseinde en we waren benieuwd of dit een onderwerp is dat leeft onder de Lowlandsbezoekers. Wij menen dat het goed is over dit soort dingen na te denken.' Mensen die naar Lowlands gaan zijn weliswaar niet representatief voor de gemiddelde Nederlander – de gemiddelde leeftijd is 28 en de meeste bezoekers hebben een hbo- of universitaire opleiding gedaan –, de reacties en antwoorden op de vragenlijsten bieden interessante informatie. Van der Smissen: 'Een van de vragen is of mensen zouden willen voortleven als avatar (een soort virtuele mens, red.) of chatbot (een geautomatiseerde gesprekspartner, red.). Op basis van foto- en videomateriaal is het in de nabije toekomst mogelijk om te praten met een chatbot van iemand die overleden is. Opvallend was dat veel mensen terugkwamen op die vraag. Soms kwam de science-fiction-Netflixserie *Black Mirror* dan ter sprake. In een van de afleveringen daar-

van komt zelfs een kloon voor van iemand die dood is, een soort levende pop. De meesten moesten niet veel hebben van dat idee.'

Van der Smissen zelf zou wel nieuwsgierig zijn naar de mogelijkheden ervan. 'Ik ben benieuwd of je je dierbare er echt in zou herkennen. Of het ook troost kan bieden.' Beide onderzoekers zijn er vrij zeker van dat de mogelijkheid gaat komen.

Van der Smissen: 'Toen twintig jaar geleden aan mensen werd gevraagd of ze een mobiele telefoon zouden willen hebben, waarop ze altijd bereikbaar zouden zijn, wilde bijna niemand dat. Toch heeft nu bijna iedereen zo'n ding. Vaak weten we niet wat we willen tot het er is.'

'Het is niet dat ik erop zit te wachten', vult Witkamp aan, 'maar de onderzoeker in mij is wel nieuwsgierig. Wat kan zo iets betekenen in een rouwproces? Stel je bijvoorbeeld voor dat kleine kinderen een ouder verliezen. Kan zo'n avatar dan een rol spelen in het leven van die kinderen?'

Muziek in een kist > Het meest bijzondere was misschien wel de doodskist op het science-terrein. Mensen mochten daarin gaan liggen om te ervaren hoe dat is. Vervolgens werd de muziek gedraaid die ze zelf hadden uitgekozen.

Witkamp: 'Als iemand in die kist ligt en zijn ogen sluit, treedt er vaak een soort verstilling op. Niet alleen bij de persoon zelf, maar ook bij de omstanders. Vrienden mochten wat woorden spreken vanaf een kathedraal of gewoon naast de kist. Soms was het vooral lolligheid, maar vaak zag je dat de mogelijkheid van de dood doordrong. Dan kreeg iemand zelfs een brok in zijn keel.'

Zo'n honderdvijftig mensen durfden het aan. Witkamp: 'We kregen veel positieve reacties. Mensen die zich realiseerden dat het een goed idee is nu tegen dierbaren te zeggen wat ze voor hen betekenen, daar niet mee te wachten.

We hebben ook gehoord van mensen die thuis met hun ouders het onderwerp ter sprake brachten. Het blijkt dus wel degelijk mogelijk het met mensen over de dood te hebben. Zelfs met (jonge) bezoekers van een festival. Of misschien juist wel met hen. Mensen zoeken daar mogelijk extremen op. En wat soms jolig begon met een biertje in de hand, werd vaak een open en serieus gesprek.' ←

